«КАЗАРХЕОЛОГИЯ»
жауапкершілігі шектеулі серіктестік
товарищество с ограниченной
ответственностью

«Құрылысшылар мәдениет үйі, 1952 жыл» жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіші бойынша ТАРИХИ-МӘДЕНИ САРАПТАМА ҚОРЫТЫНДЫСЫ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ по памятнику истории и культуры местного значения «Дом культуры строителей, 1952 год»

АЛМАТЫ-2025

1) Заңды тұлғаның атауы және ілеспе ақпарат: Тарихи-мәдени сараптаманың қорытындысын «Казархеология» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі *(бұдан әрі – «Казархеология» ЖШС)* әзірледі. БСН-050740008574. Электрондық пошта: kazarcheology@mail.ru.

Тарихи-мәдени сараптаманың қорытындысы Қазақстан Республикасының «Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Заңының 36-бабы 1-тармағының 3)-тармақшасына сәйкес «ШҚО мәдениет басқармасы» Шығыс Қазақстан облыстық тарихи-мәдени мұраны қорғау мекемесі» КММ және ЖШС «Казархеология» арасындағы 2025 жылғы 24 сәуірдегі № 19 шарт негізінде әзірленді.

Қазақстан Республикасының «Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Заңының 36-бабының 2-тармағына сәйкес тарихи-мәдени сараптаманы тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану саласындағы қызметті жүзеге асыратын, тарих және мәдениет ескерткіштерінде ғылыми-реставрациялау жұмыстарын және (немесе) археологиялық жұмыстар жүзеге асыру жөніндегі қызметке ***лицензиясы*** бар, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ғылым туралы заңнамасына сәйкес ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет субъектісінің ***аккредитациясына*** ие жеке және заңды тұлғалар жүргізеді,.

«Казархеология» ЖШС-і:

- Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі 2023 жылы 5 мамырдағы № 22020165 берген тарих және мәдениет ескерткіштерінде және (немесе) археологиялық жұмыстарда ғылыми-реставрациялау жұмыстарын жүзеге асыру жөніндегі қызметке лицензиясы;
- Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің ғылыми және ғылыми-техникалық қызмет субъектісін аккредиттеу туралы 2020 жылғы 28 сәуірдегі № 006098 куәлігіне ие.

2) Тарихи-мәдени сараптама объектісінің атауы: ШҚО, Өскемен қаласы, Бажов көшесі, 5/1 мекенжайында орналасқан «Құрылысшылар мәдениет үйі, 1952 жыл» ескерткіші.

Шығыс Қазақстан облысының жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімінің 259-тармағына сәйкес «Орталық мешіт (бұрынғы приходтық училище), 1897 жыл» жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіші мәртебесіне ие.

3) Тарихи-мәдени сараптаманың мәні мен мақсаттары: 2025 жылғы мамыр айындағы жағдай бойынша «Құрылысшылар мәдениет үйі, 1952 жыл» ескерткішінің тарихи-мәдени маңыздылығын айқындау.

Сараптаманың мақсаты объектінің өзекті жай-күйін белгілеу және оның тарих және мәдениет ескерткіші мәртебесіне сәйкестігі болып табылады.

4) Тарихи-мәдени сараптама объектісіне қатысты зерделенген ғылыми және басқа да құжаттар мен материалдардың тізбесі (библиография):

1. Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 26 желтоқсандағы «Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Заңы.

2. Шығыс Қазақстан облысы әкімдігінің 2023 жылғы 6 желтоқсандағы № 257 «Шығыс Қазақстан облысының жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімін бекіту туралы» қаулысы *(мемтіркеу. № 8927-16)*.

3. «Тарихи-мәдени сараптама жүргізу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің 2020 жылғы 21 сәуірдегі № 99 бұйрығы.

4. Смирнов А. Усть-Каменогорск. История городской застройки.- Усть-Каменогорск, ИП «Аникин Б.П.», 2004 г.

5. «Шығыс Қазақстанның өлкетануы» сайты, сілтемесі: olketanu.pushkinlibrary.kz.

6. Шығыс Қазақстан облысының сәулет және монументалды ескерткіштерінің жинағы.- Өскемен: мәдениет пен өнерді қолдаудың мемлекеттік қоры.- 2005.- карталар, ил.-46 бет.

5) Тарихи-мәдени сараптама объектісінің әр ракурстан фотосуреттері (оңтүстік-солтүстік-батыс-шығыс), сонымен қатар тарихи-мәдени сараптама объектісінің тарихи элементтері мен бөлшектерінің ерекшеліктерін көрсететін фотосуреттер:

Қосымшаларды *қарау*.

6) Тарихи-мәдени сараптама объектісіне қатысты ғылыми және өзге құжаттар мен материалдарды зерделеу негізінде тарихи-мәдени сараптама объектісінің тарихи-мәдени маңыздылығы мен оның сақталу деңгейі немесе олардың жоқтығы толық баяндалған еркін нұсқадағы тарихи-мәдени сараптама қорытындысының мәтіні

Өскемендегі Құрылысшылардың мәдениет үйі - 1950-ші жылдардағы кеңестік сәулет өнерінің үлгісі болып табылатын, сол кездегі дизайн мен жоспарлау элементтері бар сәулет және мәдени ғимарат.

Құрылысшылардың мәдениет үйі 1952 жылы Ертіс өзенінің сол жағалауындағы Бажов көшесі, 5/1 мекенжайында салынған. Мәдениет

үйін «Алтайсвинецстрой» тұрғызған, ол бұрын 15 мыңнан астам адам жұмыс істеген үлкен ұйым болған.

1952 жылдың көктемінде «Большевик Алтай» газеті Құрылысшылардың мәдениет үйі ғимаратын былайша сипаттаған: «...жобасын КСРО Сәулет академиясының корреспондент-мүшесі сәулетші Рожин әзірлеген мәдениет үйінде отыздан астам түрлі үй-жайлар бар. Олардың ішіндегі ең маңыздылары - 420 орындық аудитория, 108 орындық конференц-зал, кітап қоймасы, оқу, спорт залдары, бильярд бөлмесі, вестибюль, фойе, қонақ бөлмелері және көркемөнерпаздар ұжымдары мен секциялар айналысатын бөлмелер. Орталық қасбет биіктігі үш қабатты сегіз бағаналы порталмен безендірілген».

Ғимарат іргетаспен кірпіштен үш қабатта тұрғызылған, төбесі төрт ағымды, шатыр темірмен жабылған. Негізгі кіреберіске бес шығанақты гранит баспалдақпен кіреді, оның бүгінгі күнге өте тозығы жеткен. Сол кездегі газет жазбасында жоғарыда айтылғандай, кіреберіс қарапайым таспалы әшекейлермен безендірілген текшелері бар тікбұрышты бағаналардың фронтонымен безендірілген. Қосымшада 1975, 1912, 2022 жылдардағы және бүгінгі күнгі фотосуреттер берілген.

Оның фронтонында көркемдік әшекейлер жоқ, үшбұрыштың шекараларында ақ түспен белгіленген сызықтар мүсінделген, үшбұрыштың табанына жақын «Құрылысшылардың мәдениет үйі» деген жазу бар. Оңтүстік-батыс жағында алты бағаналы жартылай дөңгелек балкон бар. Балконның алдында терраса бар. Қазіргі уақытта мұның бәрі пластикалық терезелермен жабылған.

Дереккөздер ғимараттың қасбетінде оң жағында 1975 жылы орнатылған «Өскемен қаласында Кеңес өкіметінің қалыптасуының белсенді қатысушысы, ойшыл, мемлекеттік сыйлықтың лауреаты» деген жазуы бар Бажов бейнеленген естелік белгі бар екенін көрсеткен. Ол осы қорытындыға қосымшада берілген. Сондай-ақ, кіреберістің үстінде символикасы бар декор болғандығы атап өтілді: қол арасы мен шпатель, ашық кітаптың фонында балта мен қайлы. Бүгінгі таңда бұл заттар жоқ. Олар 2023 жылы жасалған ғимаратты қайта бояу кезінде алынып тасталғаны туралы ақпарат бар.

Құрылысшылардың мәдениет үйінің ғимараты бүгінгі күні жеке меншікте *(«Алтайсвинецстрой» тресі таратылғаннан бері).* Бірақ ғимараттың иесі тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану саласындағы заңнамасының талабына сай рәсімделетін қорғау міндеттемесіне қол қоюдан бас тартады.

Қазақстан Республикасының «Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Заңының 17-бабына сәйкес тарих және мәдениет ескерткіштерінің иелері мен пайдаланушылары тарих және мәдениет ескерткіштерінің сақталуын қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдауға және оларды сақтау жөніндегі қызметті жүзеге асыруға

міндетті және тарих және мәдениет ескерткішін ұстау шарттарын сақтауға міндетті.

Тарих және мәдениет ескерткіштерінің меншік иелері мен пайдаланушылары тарих және мәдениет ескерткіштерін ұстау шарттары облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың жергілікті атқарушы органдары беретін қорғау міндеттемесінде белгіленеді. Бұл жағдайда қолданыстағы заңнамада жеке меншікке қол сұғылмаушылық қарастырылғандықтан, қорғау міндеттемесін ресімдеу мүмкін болмаған.

Архитектуралық-көркемдік мәнерлілігі

Құрылысшылардың мәдениет үйі туралы дереккөздер мынадай ақпарат береді: «...1952 жылы тұрғызылған Құрылысшылардың мәдениет үйі Өскемен қаласының маңызды сәулеттік объектісі болды. Оның композициялық ерекшеліктері — симметриялы орналасу, жаппай көлемдер, қасбеттердің айқын ритағы және сталиндік империя элементтерін қолдану (элементтері, қалыптау декоры) - XX ғасырдың ортасындағы құрылыстың дамуына тікелей әсер етті. Ғимарат Бажов көшесінің бойында кеңістіктік ось қалыптастырады, оның масштабын, ашық кеңістіктердің сипатын және ауданның жалпы архитектуралық стилін анықтайды».

Сондай-ақ, жазбаларда ғимараттың түсі бойынша шешімі мен әрлеу материалдары сипатталған: қабырғалардың сары-ақшыл түсі, қою көк гранитпен жабдықталған жертөле, фойе, фойе және залдар мәрмәрмен безендірілген. Ашылу кезінде оның фронтонында «1952» сандарының астында «Құрылысшылардың мәдениет үйі» деген атау орналастырылған.

1953 жылы ғимараттың архитектуралық ерекшеліктері былай деп сипатталған «верандаға қарайтын, бес метрлік мәнерлі бағандар балконды тірейді, аудиториялардағы розеткалар желдету торларының қызметін атқарады. Бүкіл залдың айналасында орналасқан балкон кронштейндермен бекітілген, сонымен қатар модельдеумен толтырылған. Көрермендер залындағы терезелер мен есіктер барқыт перделермен жабылған».

Бүгінгі күні ғимаратта жоғарыда аталған жазбада сипатталған биіктілік жоқ. Портал бағандары және тұтастай алғанда қасбет мезгіл-мезгіл түс гаммасын өзгертіп отырған (бозғылт жасыл, аспан көк және т.б.) және бұл ретте мерзімді жөндеу жұмыстары ғылыми-жобалық құжаттамасыз жүзеге асырылған. Оның жеке меншік иесіне тиесілі болуына орай оның жөндеу жұмыстары бойынша фотосуреттер көрсеткендей тәуелсіз шешімдер қабылдаап отырған.

Визуалды қарап шығу кезінде ғимараттың бүгінгі күнге дейін белгілі бір өзгерістерге ұшырағанын және өзінің бастапқы келбетін жоғалтқанын, көптеген аталған элементтер мен декорлардан

айырылғаны анықталды. Мәселен, пластикалық терезелер, түсі, кіреберісте (қосымшада) сәндік рельефтер жоғалған және т. б.

Техникалық жағдайы және сақталу дәрежесі

Қазіргі уақытта ғимараттың иесі оның сыртқы бөлігіне жөндеу жұмыстарын жүргізуде және ғимарат бұл жолы кірпіш қалауы имитацияланған қоңыр түске ие болған. Жұмыс барысында бағандар мен қасбеттің арасындағы төбенің бөлігі пластикалық материалмен жабылған, қосымшадағы фотосуретте көрсетілгендей, қазірдің өзінде құлап жатыр. Бағандардың түбі ылғалдан сылақ ұстамайды және фотосуреттегідей ішінен шіріп көктеп жатыр. Ғимараттың артқы қасбеті жағынан мақсаты белгісіз үлкен жапсарлас ғимарат салынған.

Қорытынды және ұсыныстар

Ғимарат өзінің бастапқы мақсаты сақталған жағдайда, егер бұл ғимаратта балаларға арналған түрлі үйірмелер, спорттық және танымдық секциялар және т.б. ұйымдастырылса, халықтың игілігі үшін қызмет етер еді. Осыған байланысты меншік иесіне оны сапалы жөндеу жұмыстарымен қамтамасыз ету және ғимараттың қалалық заманауи ортаға интеграциялануына мүмкіндік беру орынды деп санаймыз.

Ал жергілікті уәкілетті органға объектінің тарих және мәдениет ескерткіші мәртебесін сақтаудың орындылығы мәселесін қарастыру орынды болар еді.

1) Наименование юридического лица и сопутствующая информация:

Заключение историко-культурной экспертизы разработано товариществом с ограниченной ответственностью «Казархеология» *(далее – ТОО «Казархеология»)*. БИН – 050740008574. Электронная почта: kazarcheology@mail.ru.

Заключение историко-культурной экспертизы разработано в соответствии с подпунктом 3 пункта 1 статьи 36 Закона Республики Казахстан «Об охране и использовании объектов историко-культурного наследия» на основании договора от 24 апреля 2025 года № 19 между КГУ «Восточно-Казахстанское областное учреждение по охране историко-культурного-наследия» Управления культуры ВКО и ТОО «Казархеология».

В соответствии с пунктом 2 статьи 36 Закона Республики Казахстан «Об охране и использовании объектов историко-культурного наследия», историко-культурную экспертизу проводят физические и юридические лица, осуществляющие деятельность в сфере охраны и использования объектов историко-культурного наследия, имеющие ***лицензию*** на деятельность по осуществлению научно-реставрационных работ на памятниках истории и культуры и (или)

археологических работ, а также ***аккредитацию*** субъекта научной и (или) научно-технической деятельности в соответствии с законодательством Республики Казахстан о науке.

ТОО «Казархеология» имеет:

- лицензию на деятельность по осуществлению научно-реставрационных работ на памятниках истории и культуры и (или) археологических работ, выданную Министерством культуры и информации Республики Казахстан № 22020165 от 5 мая 2023 года;

- свидетельство об аккредитации субъекта научной и научно-технической деятельности от Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан под № 006098 от 28 апреля 2020 года.

2) Наименование объекта историко-культурной экспертизы: здание «Дом культуры строителей, 1952 год», находящееся по адресу: ВКО, город Усть-Каменогорск, улица Бажова, 5/1.

В соответствии с пунктом 259 Государственного списка памятников истории и культуры местного значения Восточно-Казахстанской области «Дом культуры строителей, 1952 год» имеет статус памятника истории и культуры местного значения.

3) Предмет и цели историко-культурной экспертизы: определение историко-культурной значимости «Дом культуры строителей, 1952 год» по состоянию на май месяц 2025 года.

Целью историко-культурной экспертизы является установление актуального состояния объекта и соответствие его статусу памятника истории и культуры.

4) перечень изученных научных и других документов и материалов (библиография), касающихся объекта историко-культурной экспертизы:

1. Закон Республики Казахстан «Об охране и использовании объектов историко-культурного наследия» от 26 декабря 2019 года.

2. Постановление Восточно-Казахстанского областного акимата от 6 декабря 2023 года № 257 *(госрег. № 8927-16)* «Об утверждении Государственного списка памятников истории и культуры местного значения Восточно-Казахстанской области».

3. Приказ Министра культуры и спорта Республики Казахстан от 21 апреля 2020 года № 99 «Об утверждении Правил проведения историко-культурной экспертизы».

4. Смирнов А. Усть-Каменогорск. История городской застройки.- Усть-Каменогорск, ИП «Аникин Б.П.», 2004 г.

5. Сайт «Краеведение Восточного Казахстана» по ссылке: olketanu.pushkinlibrary.kz.

6. Свод архитектурных и монументальных памятников Восточно-Казахстанской области.-Усть-Каменогорск: Государственный фонд поддержки культуры и искусства.- 2005.- карты, ил.-стр. 168.

5) Фотографии объекта историко-культурной экспертизы с разных ракурсов (юг-север-запад-восток), а также фотографии фиксирующие особенности исторических элементов и деталей объекта историко-культурной экспертизы:

Смотреть в приложении.

6) текст заключения историко-культурной экспертизы в произвольной форме, подготовленный на основе изучения научных и других документов и материалов, касающихся объекта историко-культурной экспертизы с подробным изложением историко-культурной значимости объекта историко-культурной экспертизы и степени его сохранности либо об их отсутствии

Дом культуры строителей в Усть-Каменогорске - архитектурное и культурное сооружение, представляющее собой образец советской архитектуры 1950-х годов, с характерными для того времени элементами дизайна и планировки. Дом культуры строителей построен в 1952 году по адресу улица Бажова, 5/1 на левобережье реки Иртыш.

Дом культуры был возведен «Алтайсвинецстрой», являвшегося в прошлом крупным трестом, где трудились более 15 тыс. человек.

Весной 1952 года газета «Большевик Алтая» описала здание ДКС следующим образом: «Дом культуры, проект которого был разработан членом-корреспондентом Академии архитектуры СССР архитектором Рожиным, имеет свыше тридцати различных помещений. Наиболее значительные из них – зрительный зал на 420 мест, конференц-зал на 108 мест, книгохранилище, читальный, спортивный залы, бильярдная, вестибюль, фойе, гостиные и комнаты, где будут заниматься коллективы художественной самодеятельности и секции. Центральный фасад украшает восьмиколонный портал высотой в три этажа».

Здание трехэтажное кирпичное на фундаменте, крыша четырехскатная, покрыта кровельным железом. В главный вход ведет гранитная лестница в пять пролетов, которая на сегодняшний день имеет очень изношенный вид. Вход как выше указывалось в заметке газеты того времени украшен портиком из прямоугольных колонн с кубическими, украшенными скромным ленточным орнаментом капителями. В приложении даются фотографии 1975, 1912, 2022 годов и по состоянию на сегодняшний день.

Фронтон портика не имеет художественных украшений, по границам треугольника вылеплены, выделенные белым цветом линии,

в разрыве основания треугольника имеет надпись «Дом культуры строителей». С юго-западной стороны устроен полукруглый балкон с шестью колоннами. Перед балконом устроена терраса. В настоящее время все это закрыто пластиковыми окнами.

Источники указывали, что на фасаде здания с правой стороны имеется памятный знак с изображением Бажова с надписью «активный участник становления советской власти в городе Усть-Каменогорск, мыслитель, лауреат государственной премии», установленный в 1975 году. Он дан в приложении к данному заключению. Также отмечается, что над входом был декор с символикой: ручная пила и мастерок, топор и кирка на фоне раскрытой книги. На сегодняшний день эти предметы отсутствуют. Имеется информация, что они сняты в ходе перекраски здания, произведенной в 2023 году.

Здание Дома культуры строителей на сегодняшний день находится в частной собственности *(со времени роспуска треста «Алтайсвинецстрой»).*

Но как паспорт памятника свидетельствует собственником данного здания как требует законодательство в сфере охраны и использования объектов историко-культурного наследия охранное обязательство не оформлено.

Согласно статье 17 Закона Республики Казахстан «Об охране и использовании объектов историко-культурного наследия» собственники и пользователи памятников истории и культуры обязаны принимать меры по обеспечению сохранности памятников истории и культуры и осуществлять деятельность по их сохранению и обязаны соблюдать условия содержания памятника истории и культуры. Условия содержания памятников истории и культуры собственниками и пользователями памятников истории и культуры фиксируются в охранном обязательстве, выдаваемом местными исполнительными органами областей, городов республиканского значения.

В данном случае оформление охранного обязательства предполагается не представлялось возможным в связи с тем, что действующее законодательство предусматривает неприкосновенность частной собственности.

Архитектурно-художественная выразительность

Источники о Доме культуры строителей дают следующую информацию: «Дом культуры строителей, возведённый в 1952 году, являлся значимым архитектурным ориентиром г. Усть-Каменогорска.

Его композиционные особенности — симметричная планировка, массивные объемы, чёткий ритм фасадов и использование элементов

сталинского ампира (ордерные элементы, лепной декор) - оказали прямое влияние на развитие окружающей застройки середины XX века.

Здание формирует пространственную ось вдоль улицы Бажова, определяя её масштаб, характер открытых пространств и общий архитектурный стиль района».

Также в заметках описывались цветовая гамма и материалы отделки здания: **желто-палевый цвет стен, цоколь, отделанный под темно-синий гранит**, фойе, вестибюль и залы отделаны искусственным мрамором. На момент открытия на его фронтоне под цифрами «1952» разместили название «Дом культуры строителей».

В 1953 году архитектурные особенности здания описывали так «…Выходящие на веранду аккуратные пятиметровые колонны с лепными капителями поддерживают балкон… Розетки в зрительных залах несут функцию вентиляционных решеток. Балкон, идущий вокруг всего зала, поддерживаемы кронштейнами, заполнен также лепкой. Окна и двери в зрительном зале задрапированы бархатными портьерами».

На сегодняшний день здание не имеет ту величавость, которая описывается в вышеуказанной заметке. Колонны портала и в целом фасад периодически меняет цветовую гамму (бледно-зеленый, небесно-голубой и т.д.) и при этом периодические ремонтные работы осуществляются без научно-проектной документации.

Его принадлежность частному собственнику дает ему волю как показывают фотографии принимать самостоятельные решения.

Визуальный осмотр показывает, что на сегодняшний день здание претерпело определенные изменения и потерял свой первоначальный облик, не обладает многими указанными элементами и декорами. Например, пластиковые окна, цветовое решение, отсутствие декоративных барельефов над входом (в приложении) и др.

Техническое состояние и степень сохранности

В настоящее время собственником в здании ведутся ремонтные работы наружной части и здание приобрело на этот раз темно-коричневый цвет с имитацией кирпичной кладки. В ходе работы потолочная часть между колоннами и самим фасадом, покрытое из пластикового материала как показывает фото в приложении уже выпало.

Основания у колонн от сырости не держат штукатурку и гниет как на фото изнутри. Здание имеет со стороны заднего фасада внушительную пристройку, назначение которого неизвестно.

Заключение и рекомендации

Здание при условии сохранения своего первоначального назначения может служить на благо народа, если в данном здании будут организованы различные кружки для детей, спортивные и познавательные секции и т.д. И в этом случае здание может привнести больше пользы как центр культурной жизни, нежели как памятник истории и культуры.

В этой связи, было бы целесообразным собственнику обеспечить его качественной ремонтной работой и дать возможность зданию интегрироваться в городскую современную среду, а местному уполномоченному органу рассмотреть вопрос целесообразности сохранения за объектом его статуса памятника истории и культуры.

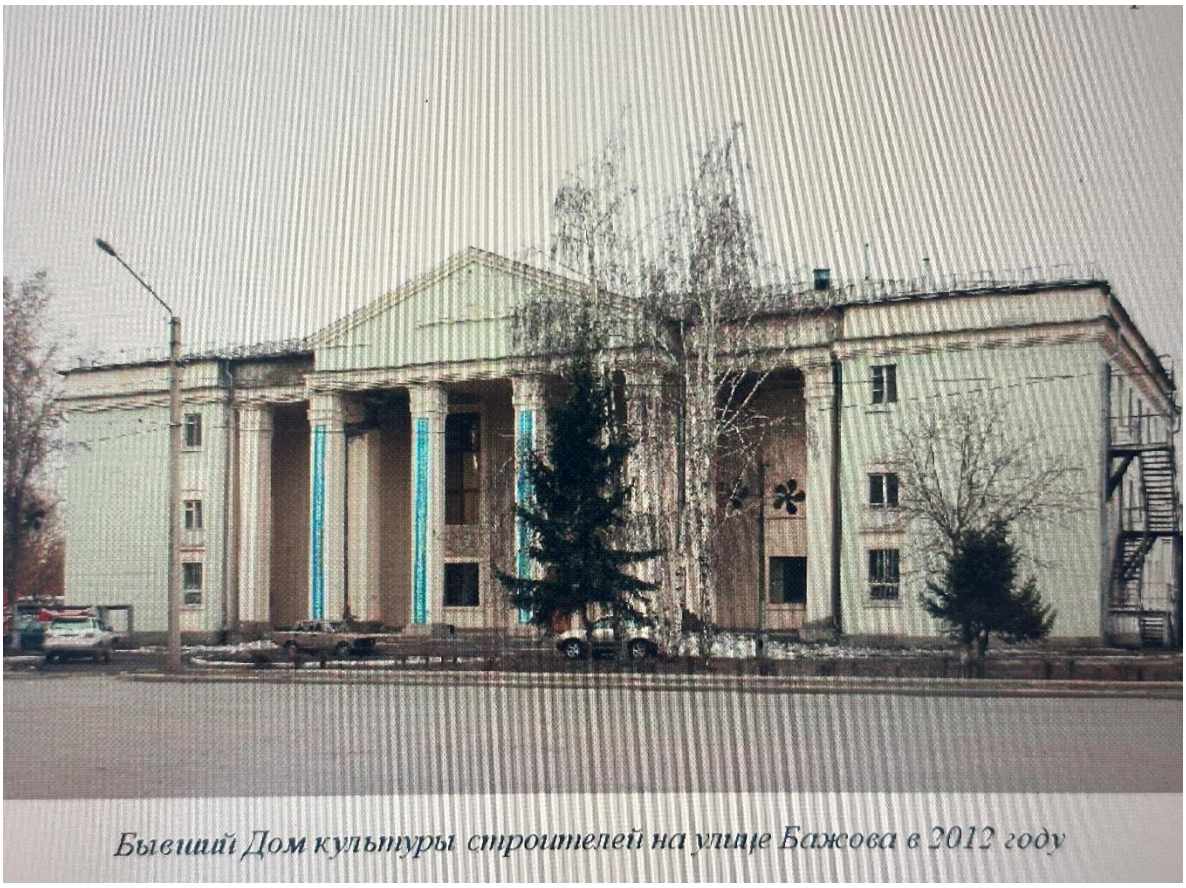

Бывший Дом культуры строителей на улице Бажова в 2012 году

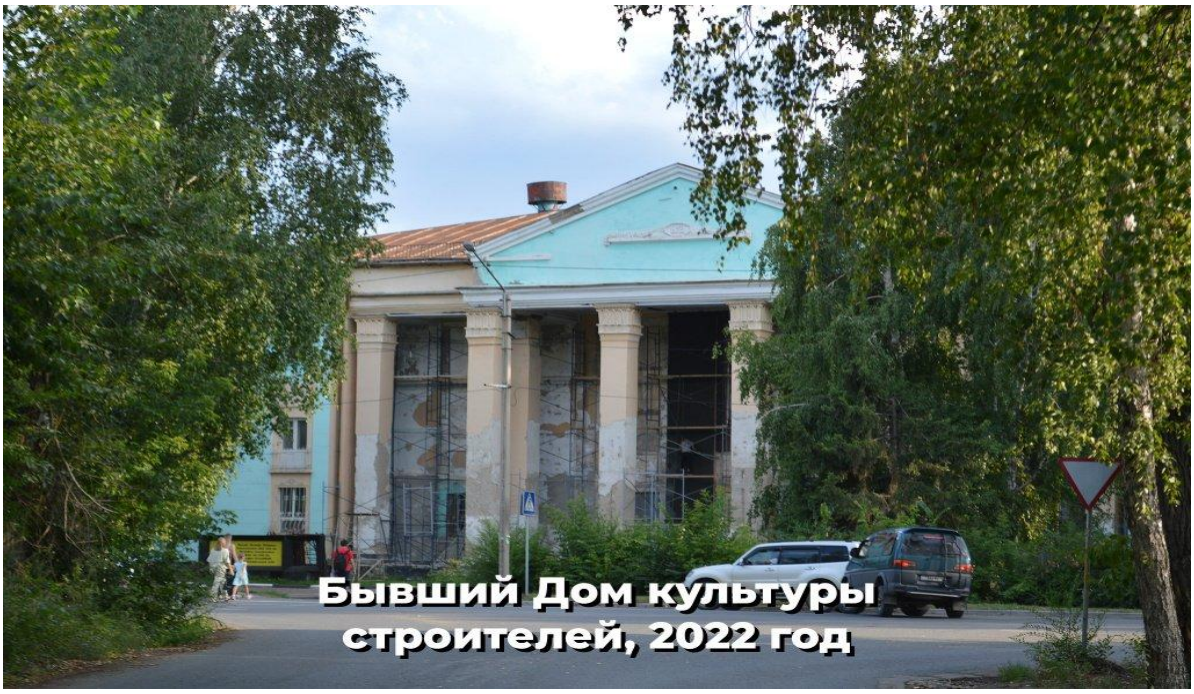

2025 год, май

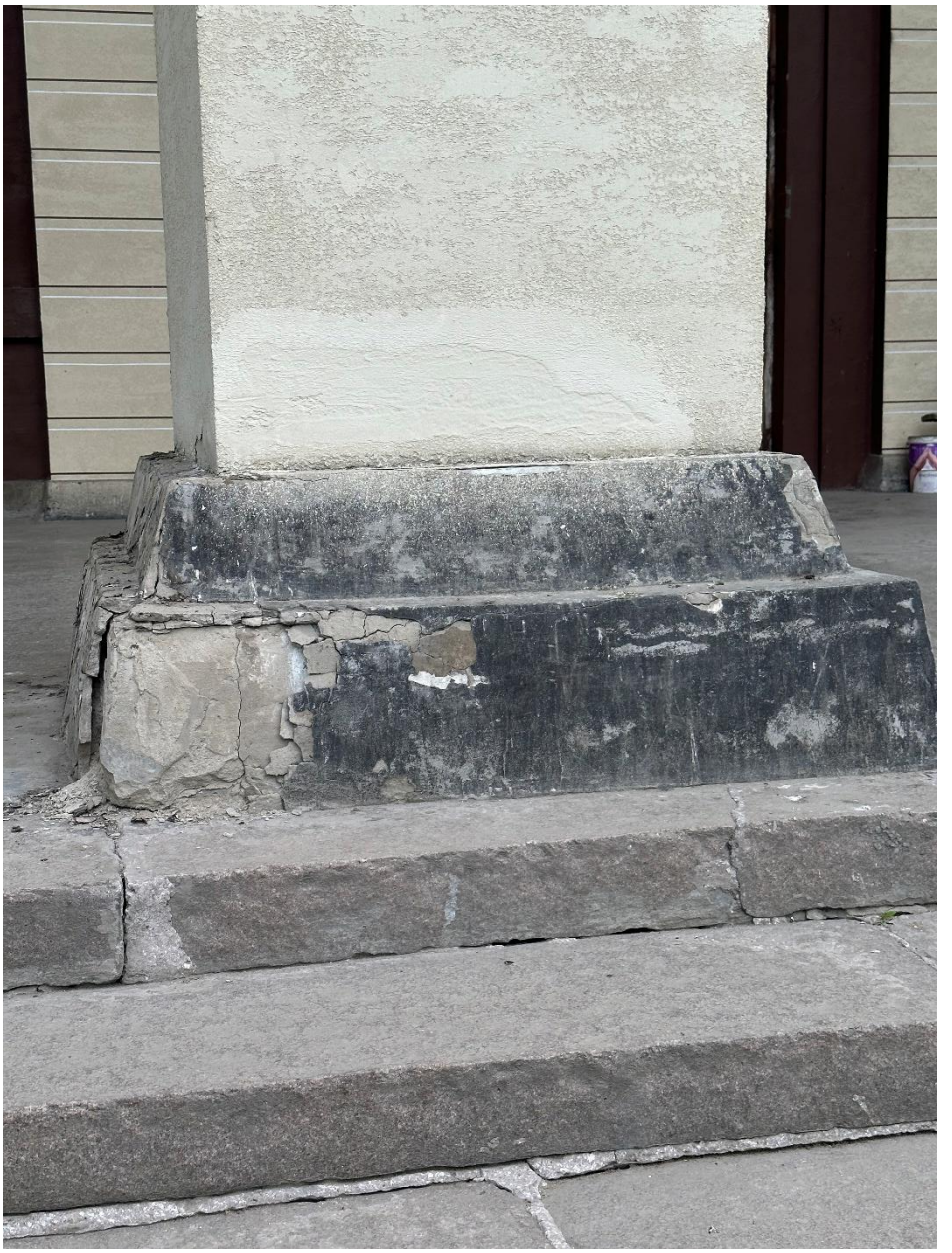

Декоративные барельефы над входом в Дом культуры строителей, утраченные в 2023 году

Рисунок 3

Директор ТОО «Казархеология» **Ж. Смаилов**